

Далибор Петровић¹
Универзитет у Источном Сарајеву
Православни богословски факултет

УДК 050.8:271.2
DOI: 10.7251/FNR1920100P
Оригинални научни рад

БИЛТЕНИ АРХИЈЕРЕЈСКИХ НАМЈЕСНИШТАВА ЗВОРНИЧКО-ТУЗЛАНСКЕ ЕПАРХИЈЕ ОД 1998. ДО 2013. ГОДИНЕ

У овом раду се говори о једном облику црквеног издаваштва у Зворничко-тузланској епархији Српске православне цркве. Потреба да се у црквеним оквирима понуди један облик информисања и образовања вјерника као резултат је имала појаву више часописа-билтена у оквиру Зворничко-тузланске епархије. Овакав вид информисања, образовања и биљежења догађаја и појава локалног карактера трајао је петнаест година. За то вријеме је изашао значајан број билтена који по својој форми, литерарном садржају и учесталости излажења имају различиту литерарну и културолошку вриједност. Ипак, несвакидашњи облик, теме које су обрађиване и историјско-љетописни тематски акценат на локалном окружењу архијерејских намјесништава могу да привуку пажњу истраживача српске издавачке дјелатности.

Кључне ријечи: Билтен, уређивачки одбор, архијерејско намјесништво, епархија, православље.

Крајем XX вијека се у Српској православној цркви јавио осјетан пораст њене издавачке дјелатности. Деведесетих година прошлог вијека у епархијама СПЦ, гдје је то било могуће, отпочело се са обновом рада како црквено-просвјетних установа тако и са обновом некада постојећег или отпочињања потпуно новог издавачког формата. Многе епархије су одлучиле да покрену званичне часописе или читаве издавачке куће које су значајно обогатиле обим објављивања црквено-богословских дјела и

¹ aluka1972@gmail.com

литературе из богатог фонду православне литературе на свјетском нивоу. У тим својим покушајима да широј читалачкој публици значајније приближи савремену богословску мисао као и историјско-патролошко наслеђе многи издавачки центри су посегнули за постојећим рјешењима објављивања теолошких текстова уопште. Међутим, постојали су, бар накратко, и донекле неуобичајени формати објављивања. Један од тих неуобичајених облика или израза понуђен је у Зворничко-тузланској епархији у периоду 1998–2013. године.

Зворничко-тузланска епархија СПЦ је једна од тренутно пет епархија које се налазе у границама Босне и Херцеговине. Вријеме њеног оснивања у нашој црквено-историјској науци није баш најјасније разјашњено (*Шематизам*, 1977, стр. 10–20; *Друџи шематизам*, 2015, стр. 15–17). Постојање Епархије се у одређеној мјери везује за управу српског краља Драгутина сјеверним дијеловима данашње БиХ. Из тог периода на територији Зворничко-тузланске епархије и данас постоје значајни историјско-материјални докази.²

Крајем XX вијека у Зворничко-тузланској епархији акценат дјеловања дат је одржавању и унапређењу материјалног положаја и садржаја саме епархије. Многи храмови ове епархије у овом кратком временском року, а поготово од завршетка грађанског рата у БиХ, поправљени су, рестаурисани или изграђени у потпуности на мјестима гдје до тада није постојала православна богомоља. Готово упоредо са том активношћу а следујући свеопштем усмјерењу, поред материјалне дошла је на ред и духовно-просвјетна дјелатност као један од основних видова дјеловања цркве уопште. Како би и овај сегмент дјеловања цркве у конкретном окружењу унаприједили, у Епархији зворничко-тузланској су одлучили да покрену сопствену издавачку дјелатност.

По замисли тадашњег руководства епархије, односно епископа Василија (Качавенде), у тај подухват покретања издавачке дјелатности као једног од видова духовно-просвјетне обнове требало је да се укључи најшири могући број парохијских свештеника Епархије. Парохијски свештеници са терена одређени су да буду носиоци цјелокупног посла. Неопходно је нагласити, због каснијег лакшег праћења предложеног текста, да је у ово вријеме Епархија била подијељена на шест архијерејских намјесништва.³ Податак о архијерејским намјесништвима истичемо зато што је управо на сама архијерејска намјесништва ставље-

² Желимо да нагласимо да се у нашем раду нећемо уопштено бавити историјатом Зворничко-тузланске епархије. Тежиште рада односи се на издавање билтена архијерејских намјесништва у Епархији.

³ Данас их има десет.

но тежиште дјеловања у вези са организацијом рада, прикупљањем материјала, објављивањем и дистрибуцијом часописа-билтена које је и издавало свако намјесништво понаосб. Управо ова чињеници и представља предмет нашег интересовања зато што је руководство Зворничко-тузланске епархије одлучило да се на један непосреднији начин обрати својим епархиотима. Замисао је била да свако архијерејско намјесништво уређује и издаје по један више билтен, а не часопис са неком другачијом уређивачком политиком и циљном групом којој се обраћа. Истовремено, сви билтени, од њих шест колико их је својевремено издавано, међусобно су се разликовали више по имену, формату и донекле по литерарној форми коју су подржавали.

Идеја да се приступи организацији и раду око издавања неког званичног листа у Епархији, бар по доступној архивској грађи у коју смо имали увид, јавила се и прије него што су ови часописи почели да се издају.⁴ Иницијатива око покретања архијерејских билтена у Епархији јавила се током 1998. године. Међутим, нису сви часописи почели да излазе одједном 1998. године. Видјећемо да је до реализације идеје долазило поступно, какав је био случај са билтеном тузланског архијерејског намјесништва. Овај билтен је почео са излажењем тек 2002. године. Прво са чим се отпочело у вези са иницијативом за издавање ових билтена била су засједања оснивачких одбора. На сједницама ових одбора усаглашавани су програмски задаци, циљеви, формат и тираж. Сваки одбор је понудио одређене називе за билтен, а о чему су обавјештавали надлежног архијереја. Све приједлоге који су тада дати епископ Василије (Качавенда) углавном је прихватио. Уређивачки одбори су имали обавезу да десет примјерака од сваког броја билтена пошаљу у привремено сједиште Епархије зворничко-тузланске у Бијељини. На основу тог сазнања могло би се са разлогом очекивати да архив Епархије у Бијељини и библиотека Епархије имају све бројеве ових билтена. Нажалост, то једноставно није тачно. У архиви Епархије и библиотеци Епархије приликом истраживања овог питања су рекли да су због велике поплаве која је задесила Семберију, Републику Српску, а тиме и град Бијељину 2014. године, примјерци билтена неповратно уништени. Они су били похрањени у подруму зграде у којој се налази и епархијски двор, архив и библиотека те је усљед продирања воде и немогућности да се

⁴ У тренутку писања овог рада архив Зворничко-тузланске епархије био је у пословима сређивања и класификације архивске грађе. Због тога су и ови документи цитирани у форми у каквој су били, односно какви су нам од архивског особља епархије дати на увид и коришћење. Зато све документе наводимо под одредницом „Фасцикла Часописи“.

адекватно реагује архивска грађа неповратно уништена. Данас у епархијској архиви не постоје сви бројеви ових билтена. Због тога је овај наш рад био у великој мјери отежан јер чак ни велика већина архијерејских намјесништава, а да не говоримо о појединачним парохијама, нема сачуване примјерке ових билтена. Ово је поготово чудно из неколико разлога. Прво, временски уопште није прошло дуго времена од издавања посљедњег билтена 2013. године. Друго, предочени натписи на појединим билтенима или на документацији коју су уређивачки одбори слали у епархијску канцеларију наводе тираже који су предвиђали штампање или су штампани у тиражу од десет па и петнаест хиљада примјерака појединих билтена. Основано се може очекивати да се од толиког броја „штампаних” примјерака могао сачувати, барем негдје, комплетан број примјерака од почетка до данас. Понављамо, нажалост то у овом случају није тако.⁵ Истине ради, постојала би могућност да се дође до комплетних збирки ових билтена и то уколико би све црквене општине на нивоу Зворничко-тузланске епархије приступиле комплетирању свих бројева ових билтена.

Већ смо навели да је у овом периоду у Епархији зворничко-тузланској постојало шест архијерејских намјесништава: бијељинско, зворничко, брчанско, добојско, дервентско и тузланско.⁶ Због лакшег праћења тематике у излагању, са изношењем материјала почињемо од бијељинског архијерејског намјесништва. Тузланско обрађујемо посљедње јер је оно најкасније и почело са издавањем свога билтена.

Прољећни састанак свештенства и монаштва бијељинског архијерејског намјесништва разматрао је вјероватно раније изнесу идеју о покретању епархијског часописа. Видјећемо на примјеру брчанског намјесништва да је та идеја свакако постојала раније. На састанку је донесена одлука да се започну радње око издавања билтена тог намјесништва. У сагласности са том одлуком изабран је уређивачки одбор који је на својој првој сједници одржаној 24. децембра 1999. године усагласио, изгледа, јединствен приједлог уређивачког одбора (Извјештај бр. 117). Тај приједлог је потом 25. децембра упућен епископу Василију. У приједлогу се, поред идеје о покретању једног јединственог епархијског

⁵ Постоји основано очекивање да ће особље архиве и библиотеке Зворничко-тузланске епархије у догледно вријеме смоћи снаге и вјештине да комплетира у свом фондусу све издате бројеве билтена по архијерејским намјесништвима. Поготово се томе надамо јер су у претходном периоду показали озбиљан напор да уреде архивску грађу Епархије као и библиотечки фонд у самој библиотеци Епархије у Бијељини.

⁶ У овом раду смо пратили ову подјелу Епархије кад говоримо о билтенима архијерејских намјесништава.

листа, уједно предлаже и име часописа. По наводима извјештаја часопис би се звао *Браник Православља* и излазио би четири пута годишње.⁷ Истовремено, нека архијерејска намјесништва, као што је добојско, предлагала су другачије датуме и празнике за термин излажења билтена. Тако се види да је у оптицају, поред наведених празника, био и Крстовдан као празник за који би се везало издавање једног годишњег броја билтена добојског намјесништва (Православни епископ епархије Зворничко-тузланске, бр. 655, 15. децембар 2003. године). Предложен је оквирни састав уређивачког одбора у који би улазили архијерејски намјесници по дужности, а професионална лица у уредништву били би технички уредник и лектор. На основу овог извјештаја стиче се утисак да је постојала „дилема” у вези са начином на који ће се приступити подухвату око издавачке дјелатности у Епархији. Сматрало се да ће се овакав часопис, на нивоу епархије, по уређивачкој политици и по садржају моћи квалитетније припремати и издавати. Као још један разлог што се бијељински одбор одлучио на то да надлежном архијереју упути овакав допис навођени су финансијски услови везани за цјелокупни посао. Одбор је бранио тезу да је материјално цјелисходније издавање једног јединственог часописа на нивоу Епархије него на нивоу архијерејских намјесништава. Одговор на овај допис епископ зворничко-тузлански упутио је 17. јануара 2000. године и то на име бијељинског архијерејског намјесника јер је он и био тај који је потписао претходно упућени приједлог уређивачког одбора (Српски православни епископ Епархије зворничко-тузланске, бр. 692-1 од 17. јануара 2000. године). У одговору епископа Василија се истиче да се на нивоу епархије нису стекли услови за издавање једног епархијског часописа „озбиљнијег” формата. Оно што се може примијетити или просто прочитати из одговора јесте чињеница да је епископ Василије претходни приједлог уређивачког одбора доживљавао као покушај да са себе скину терет одговорности. Спочитавао им је недовољну ажурност око издавања претходно замишљеног билтена јер је прошла готово година дана од покретања иницијативе до првог састанка уређивачког одбора. Из постојеће документације не можемо закључити када је одржана сједница на коју се позива владика Василије и у ком сазиву је засједала. Даље, у свом допису епископ децидирано одбија приједлог да се на нивоу Епархије издаје један јединствени епархијски часопис. Његово образложење било је да такав подухват тражи далеко озбиљнију и организацију и рад од онога који се на терену до тада исказивао. Због тога он инсистира на убрзавању радњи око избора имена часописа и садржаја, који би онда био упућен најприје на одобрење

⁷ Првобитни план је био да излазе за Божић, Васкрс, Видовдан и Митровдан.

а потом и у штампу прије Васкрса текуће године. Међутим, изгледа да расправа још није била завршена, барем са гледишта чланова уређивачког одбора. Одбор се поново састао 14. марта 2000. године. Закључци сједнице су прослијеђени епархијској канцеларији у форми извјештаја од 18. марта 2000. године (Православно архијерејско намјесништво Бијељинско. Бр. 14, 18. март 2000. година. Бијељина). У овом извјештају изнесене су поново сугестије око издавања јединственог епархијског часописа. Новост у извјештају са сједнице уређивачког одбора огледала се у томе што је одбор од надлежног архијереја тражио да именује главног уредника. Изгледа да је код чланова одбора постојала одређена жеља за избјегавањем прихватања ове обавезе због чега су и тражили од епископа да им именује главног уредника. Друга дилема уређивачког одбора, поново, огледала се у потреби за рјешавањем питања око начина финансирања издавачке дјелатности. Тражили су да Епархија и епископ Василије одреде финансијска средства на нивоу црквених општина која би се уплаћивала за издавање овог замишљеног билтена. Сматрали су, не без разлога, да се тек по рјешавању ових „техничких“ питања може приступити организацији издавања захтијеваног билтена. Из извјештаја са треће сједнице уређивачког одбора видљиво је да су се ствари почеле покретати са мртве тачке. Оно што није предочено и о чему немамо никакву писану документацију и писани траг јесте одговор на питање како је дошло до тако брзе промјене мишљења уређивачког одбора. Видљиво је да се у овом релативно кратком периоду уређивачки одбор састао два пута у шеснаест дана (Православно архијерејско намјесништво Бијељинско. Бр. 22, 3. април 2000. година. Бијељина). Изгледа да је у овом случају оправдана претпоставка да је снага епископског ауторитета била довољна да дође до промјене мишљења уређивачког одбора бјељинског намјесништва и прихватања формата издавачке дјелатности. Новина у допису, поред прихватања сугерисаног формата билтена, јесте и то што је уређивачки одбор предложио назив билтена – „Православна Истина“. Као и за остале билтене, првобитно је било предвиђено да излази три пута годишње. Због чега се касније одступило од овог принципа није нам познато. Ипак, на основу архивске грађе донекле се може извући претпоставка да је са излажењем билтена било повезано неколико како организационих тако и стручних проблема. Прије свега, мишљења смо да је свештенство бијељинског намјесништва имало одређених недоумица које су их, на почетку, ометале да изнесу цјелокупни посао око уређивања, штампања и дистрибуције билтена. Са друге стране, пречесто се у дописима истиче недостатак материјалних средстава која су била неопходна да се билтен штампа и прослиједи до крајње адресе. Због тога и имамо случајеве да је за билтене у појединим намјесништвима на по-

четку планирано да излазе четири пута годишње, а на крају од тога није било ништа. У бијељинском намјесништву, како је наведено у првом броју билтена *Православна Истина*, било је планирано да билтен излази три пута годишње: на Божић, Васкрс и Преображење.⁸ Истовремено треба нагласити да билтени ни у овом случају нису пратили посебну „дисциплину“. Дешавало се да се понекад бројеви вежу за Васкрс, а да се на терену нађу знатно касније од назначеног датума. Као што се може закључити из претходног текста, бијељинско архијерејско намјесништво је са послом око издавања билтена званично отпочело изласком првог броја из штампе, на Васкрс 2000. године. Оно што у вези са тиражом пада у очи јесте да је он свакако био предимензионисан. Наиме, било је предвиђено да се први број билтена штампа у тиражу од седамнаест хиљада примјерака. Концептуално, билтен је са наше тачке гледишта био замишљен доста добро. Пружао је могућност објављивања и ауторских текстова који су се тицали неких локалних етичких, општебогословских или историјско-љетописних тема. Дакле, у билтену се могла пронаћи таква тематика која је у датим околностима била интересантна. Због тога, са историјске тачке гледишта овај билтен је имао своју вриједност јер је остављао записе о конкретним догађајима из историје СПЦ на локалном нивоу. У вријеме писања овог чланка у архиви Епархије зворничко-тузланске сачувана су 23 броја билтена *Православна Истина* закључно са 2007. годином. Билтен је излазио до 2013. године, тако да коначни број билтена у овом тренутку остаје непознат.

Друго архијерејско намјесништво које истражујемо јесте зворничко архијерејско намјесништво. Као и у претходном намјесништву, са сједницама на којима су доношене одлуке важне за издавање билтена започело се крајем 1998. године. Међутим, иако знамо да је на релацији Епархија – архијерејско намјесништво постојала жива преписка у вези са свим питањима па и о овоме, у архиви Зворничко-тузланске епархије у Бијељини успјели смо да пронађемо само два акта. У архиви архијерејског намјесништва смо дошли до чланка у електронском виду који је објављен у тридесетом јубиларном броју билтена *Православни Благовјесник*.⁹ На основу овог чланка и једног акта који смо пронашли у архиви Епархије извели смо закључак да су активности око организовања изда-

⁸ Ријеч главног и одговорног уредника о. Недељка Пајића. Уз први број „Православне Истине“. Билтен свештенства српског православног архијерејског намјесништва Бијељинског и дијела Тузланског. Година прва – Број 1. Бијељина о Васкрсу 2000. године. 3. Архив зворничко-тузланске епархије. Бијељина.

⁹ Извјештај уређивачког одбора листа Благовјесник поводом десет година његовог издавања. Главни и одговорни уредник, протонамјесник Душан Спасојевић. Православни Благовјесник. Божић 2010. број 30.

вања билтена започете 1998. године (Извјештај из Српске православне парохије Зворничке. Бр. 113. од 3. децембра 1998). Тамо је записано да је на сједници Архијерејског намјесништва зворничког одржаној 5. октобра 1998. године у Шековићима донесена одлука да се покрене издавање једног билтена релативно скромнијег формата. Осим тога што наглашавају да би билтен био штампан на четири листа, не говоре ништа више. Из документа се не може видјети када је и како одлучено како ће се билтен звати. Познато нам је да је епископ морао бити упознат са приједлозима око имена билтена. Нажалост, то се у нама доступним документима нигдје не спомиње. Из јубиларног броја сазнајемо да је лист штампан у скромном издању, на осам страна, и изашао је крајем 1998. године, односно уочи Божића 1999. године. Истовремено наглашавамо да је у овом случају то био мањи формат од осам страна, који је изгледа био занимљив и осталим архијерејским намјесништвима у овом периоду. Поред тога, ништа се не говори о уређивачкој политици билтена и његовом садржају по областима интересовања. Ово истичемо због тога што се у извјештају, који је потписао тадашњи одговорни уредник часописа протонамјесник Радо Тешић, наводи да је уређивачки одбор отпочео са активностима око припреме текстова и уређења часописа. Знамо да је први билтен имао шест чланака и пјесму Јове Змаја, Божићну честитку и укрштеницу.¹⁰ У извјештају са сједнице архијерејског намјесништва споменут је и предложени тираж билтена, који је очигледно био пренаглашеног обима. Наиме, тамо се каже да они предлажу надлежном епископу тираж од десет хиљада примјерака, а „ако треба и више“. Свакако да је предложени тираж био недостижан за овај подухват из више разлога које не треба ни разматрати.¹¹ У извјештају се епископ Василије обавјештава да су они у архијерејском намјесништву зворничком припремили билтен за штампу. Због тога они текст и прелом текста будућег божићног броја билтена шаљу епископу на увид и одобрење за штампу. Видимо да је оваква пракса слања предложеног текста билтена, прије његове штампе и објављивања, практикована и у зворничком архијерејском намјесништву као и у бијељинском. Ова пракса је била обавезна и код свих архијерејских намјесништава која су тада постојала у Зворничко-тузланској епархији. Од другог броја *Благовјесник* је излазио у А5 формату на неких двадесет страна. Излажење билтена било је ве-

¹⁰ Извјештај уређивачког одбора листа Благовјесник поводом десет година његовог излажења. Протонамјесник Душан Спасојевић. Електронска верзија.

¹¹ Бројка од десет хиљада је свакако предимензионисана. Предимензионисана је просто због сумње да је постојао толики број лица које би тематика билтена могла да интересује.

зано за Божић, Васкрс и, неодређено формулисано, у јесењем термину. Занимљиво је да су у овом билтену могућност да објаве и своје ауторске чланке, поред свештеника из овог архијерејског намјесништва, добили људи који нису били свештеници и који су се бавили локалним темама а нису живјели на овом поднебљу (Мира Митровић. Православни Благовјесник. Октобар 2004. Број 15. 13–15). Не улазећи у ту проблематику колико су текстови који су објављивани у билтену били на висини задатка или не, може се рећи да су сви ти билтени имали своју одређену историјско-културолошку вриједност. Наравно, сваки подухват овакве врсте је повезан са одређеним проблемима. На основу дописа који је епископ Василије упутио тадашњем главном уреднику, протонамјеснику Раду Тешићу, сазнајемо два значајна податка (Православни епископ епархије зворничко-тузланске. Е. Бр. 6. од 22. јануара 2001). Први је тај да је због неких, не наводи се којих, несугласица и превирања изостао излазак Божићног броја билтена за 2001. годину. Други важан податак који добијамо из овог епископовог акта тиче се његове испољене пажње коју посвећује редовности излагања овог билтена као појединачног листа једног архијерејског намјесништва. Дакле, ту видимо да је у Епархији постојала одређена озбиљност која није дозвољавала да се посао око уређивања и издавања билтена прекине и стави ван снаге. Сва озбиљност предочена је и тиме што је горепоменути епископ од уређивачког одбора тражио сазивање ванредне сједнице. Циљ сједнице требало је да буде проналажење модалитета како да се превазиђу постојећи проблеми у уређивању и објављивању билтена те с тим у вези епископ од одбора тражи подношење писаног извјештаја са сједнице. Изгледа да је ова сугестија довела и до промјене у ажурности уређивачког одбора. Исто тако у ходу је дошло и до промјене у персоналном рјешењу, а у вези са лицем које ће обављати дужност главног и одговорног уредника. На почетку је то био протојереј-ставрофор Раде Тешић, а потом, до краја излагања билтена, уредник је био јереј Душан Спасојевић. До 2013. године из штампе је изашло укупно тридесет девет бројева *Православног Благовјесника*.

Треће архијерејско намјесништво које је узело учешћа у епархијском подухвату издавања православних билтена а које ми на овом мјесту представљамо јесте дервентско архијерејско намјесништво. Са активностима у вези са издавањем неког гласила у тадашњем дервентском архијерејском намјесништву се отпочело у децембру 1998. године (Православно архијерејско намјесништво Дervedентско. Бр. 145. 07. децембар 1998. године. Препис записника са прве сједнице Уређивачког одбора за уређивање парохијског писма. Архив зворничко-тузланске епархије. Фасцикла „Часописи”. Бијељина). Тада се, додуше, први пут састао одбор за уређивање *Парохијског писма* које је требало да задовољи ту скромну

форму црквеног издаваштва које ће прерасти у форму коју је имало са издавањем билтена под именом *Глас Православља*. У препису записника прецизира се предложени текст писма. Сам текстуални дио писма имао је двије цјелине. Прва је била у виду уопштеног обраћања свештенства архијерејског намјесништва вјерницима, а друга тематска јединица тичала се разјашњавања питања од парохијског значаја. Ово парохијско писмо је најприје прослијеђено надлежном епископу на увид и одобрење, а што је видљиво из документа који је заведен под истим протоколом и насловљен у виду извјештаја архијерејског намјесника епископу Василију. У извјештају се поред предложеног текста заједничког обраћања свештенства архијерејског намјесништва од епископа тражи да одобри штампање писма које би се потом раздијелило вјерницима по парохијама током божићних празника 1999. године. Штампано је у виду дволиснице А4 формата, како је у претходно поменутом документу било назначено. Озбиљнији посао поводом ове теме је отпочео током 2000. године. Наиме, тада су у периоду од 5. априла до 24. јуна одржана два састанка на којима је разматрано питање објављивања билтена (Православно архијерејско намјесништво Дервентско. Бр. 52. 22. јул 2000. године. У Дервенти.). Очигледно је на нивоу Епархије тада вођена жива активност да се отпочне са редовним издавањима ових билтена. У извјештају проте Каиновића између осталог налазимо неколико значајних информација. Прва се тиче приједлога имена билтена. Била су понуђена три рјешења: *Глас Православља*, *Источник* и *Светосавље*. Свакако да два посљедња приједлога нису била оригинална јер под овим именима излазе листови у другим епархијама СПЦ. Сам прота је у свом извјештају епископу сугерисао да име билтена буде *Глас Православља*. Ова противна или можда заједничка сугестија цијелог уређивачког одбора је прихваћена од стране епископа Василија. Он је у свом допису архијерејском намјесништву оцијенио као најприхватљивији приједлог имена билтена *Глас Православља*. Исто тако је нагласио да се слаже са приједлогом начелног садржаја билтена (Православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Е. Бр. 378-1 од 7. септембра 2000. године. Бијељина). Овај други документ само нам још снажније потврђује већ поменути чињеницу. Епархијски архијереј је о свим потезима уређивачког одбора био благовремено и детаљно информисан. С тим у вези било је неопходно прибавити епископу сагласност без које није могло бити говора о било каквом подухвату. У архиви Епархије смо добили и информацију о томе да је постојала обавеза уређивачких одбора о слању по десет примјерака од сваког објављеног броја билтена за епархијску библиотеку. Међутим, због познатих и поменутих догађаја из 2014. године од толиког броја данас имамо тек неке појединачне сачуване примјерке у депоу архива.

Трећа информација коју добијамо из извјештаја протe Каиновића тиче се планираног садржаја самог часописа за који је првобитно било предвиђено да се ограничи на осам страна текста. Истовремено, видимо на основу цјелокупне издате едиције билтена *Глас Православља* да се од ове намјере одустало.¹² У извјештају се не прецизира колики би требало да буде тираж билтена као ни тачан датум изласка самог листа, односно тражи се одобрење за прву и задњу страну билтена како би уређивачки одбор до прве половине децембра имао завршен билтен који би могао ићи у штампу. Тај први број је из штампе изашао крајем 2000. године и везан је за Божић 2001. године. Осим садржајно, већ први број билтена је пробио предвиђени број страна. Умјесто осам имао је шеснаест страна. Укупно је од почетка до краја објављивања овог билтена из штампе изашло двадесет шест бројева. Ово је један од ријетких у комплетном обиму сачуваних билтена. Морамо напоменути да је он садржајно и концепцијски веома сличан осталим билтенима. Разлика у односу на остала два поменута билтена огледа се у величини формата на којем је штампан билтен. Садржајно су веома слични јер сви они настоје да у једном дијелу представе локалне теме и занимљивости уз свакако примарни циљ представљања општехришћанских тема заинтересованим читаоцима.

Четврто архијерејско намјесништво које је издавало свој билтен било је добојско. Активности везане за издавање билтена су отпочеле још 1999. године. Из записника са прве сједнице уређивачког одбора за оснивање билтена православног намјесништва добојског сазнајемо да је прва сједница у вези са овим питањем одржана у Теслићу 9. септембра 1999. године (Српска православна парохија добојска. Бр. 1. 30. септембра 1999. године). Уз овај извјештај у епархијску канцеларију је послат препис записника са одржане сједнице. На тој сједници је под пет тачака дневног реда разматрано питање издавања гласила архијерејског намјесништва. Истовремено, изгледа да су неке од одлука са ове сједнице већ у ходу промијењене. Наиме, на сједници је одлучено да главни одговорни уредник буде протојереј-ставрофор Саво Кнежевић, а у првом броју билтена из 2001. године видимо да је то био протојереј Ратко Врачевић. Исто тако видимо да је било планирано да билтен излази два пута годишње, а у пракси је билтен излазио и три пута како видимо на примјеру посљедњег броја билтена из 2013. године (Православне Двери. Година I, бр. 1. (2001), стр. 15; Година XIII, бр. 26. (2013), стр. 2). Први број билтена је изашао за Видовдан 2001. године због чега је

¹² Користили смо укорићену едицију свих бројева билтена *Глас Православља*. Приватна архива пензионисаног пароха дервентског, протојереја-ставрофора Драгана Каиновића.

уредништво билтена тражило од епископа да се писменим путем обрати вјерницима поводом изласка првог броја. Истовремено су од епископа тражили његово одобрење за излазак тог првог броја што је и иначе била пракса при објављивању сваког броја билтена и у осталим архијерејским намјесништвима (Православно архијерејско намјесништво добојско. Бр. 59. 19. мај 2001). Међутим, у вези са редовношћу излажења билтена видимо да су се већ 2002. године појавили проблеми због којих је и сам епископ морао да реагује. Наглашавамо да је од сједнице уређивачког одбора на коме је прецизно утврђен дјелокруг рада, изабрано руководство билтена, одређено име билтена, уређивачка политика и начелно договорен тираж билтена, до изласка првог броја протекло готово двије године. Дакле, сређивању ситуације није помогао ни брз одговор епископа Василија уређивачком одбору у ком он даје своју писмену сагласност са свим оним што је на сједници уређивачког одбора договорено (Српски православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Е. Бр. 528-1 од 10. децембра 1999. године у Бијељини). На основу претходно реченог можемо закључити да на самом почетку рада нису била ријешена нека „логистичка“ питања. Већ је 2002. године дошло до застоја у објављивању односно у штампању билтена. Уређивачки одбор је за тај застој оптуживао поједине црквене општине овог намјесништва због неажурности у преузимању и плаћању преузетих обавеза (Православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Бр. 477. 5. август 2002). Пolemика по овом питању се изгледа водила и усменим путем а све са циљем превазилажења проблема финансирања штампања билтена. У овом документу долазимо до још једног занимљивог податка а тиче се одређивања броја штампаних примјерака самог билтена. Тамо се каже, између осталог, да је тираж одређен по епископовој сугестији на основу броја преузетих малих календара. Због тога с разлогом можемо закључити да је и у осталим архијерејским намјесништвима то био кључни податак на основу кога су у почетку одређивали тираж билтена. Иако је на полеђини овог документа слободном руком било написано да је проблем ријешен и да документ треба похранити у регистар под називом „Билтени“, видјећемо да у стварности то није било тако.¹³ Поново је секретар уређивачког одбора јереј Растко Максимовић 2003. године извјештавао епископа Василија (Качавенду) да због неажурности неких црквених

¹³ На овом мјесту морамо нагласити да у архиви Зворничко-тузланске епархије у Бијељини у вријеме писања овог рада нисмо били у могућности пронаћи овај регистар. Поред тога, истичемо да смо дошли до податка да је својевремено у појединим архијерејским намјесништвима вођена свеска записника на свим сједницама уређивачких одбора. Нажалост ни до ових свезака нисмо успјели да дођемо јер смо обавјештавани да су се оне из ко зна којих разлога у међувремену загубиле.

општина тог намјесништва у вези са финансирањем и преузимањем претходно издатог броја билтена није дошло до објављивања видовданског и крстовданског броја билтена (Православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Број: 655. Од. 15. 12. 2003. године). Намјесништву је један од већих проблема који је оптерећивао рад и несметано издавање билтена представљао извор финансирања цјелокупног издавачког подухвата. Истовремено, на основу овог акта, долазимо до другог податка на основу којег закључујемо да је дошло до промјене у уређивачкој политици билтена и то у вези са учесталошћу излажења. Тамо се први пут, поред васкршњег и божићног, помиње и издавање крстовданског броја. Знамо да је посљедњи број билтена јавности представљен пред Васкрс 2013. године као 26. број послјије тринаест година излажења. Простом рачуницом долазимо до тога да је сваке године требало да изађу по два броја билтена. Из претходног документа видимо да редовност излажења, бар у почетку, није била јача страна овог билтена. Стога помињање крстовданског броја не можемо појмити као намјеру уређивачког одбора да издавање билтена са два пута годишње повећа на три, него прије свега сматрамо да је намјера била да се тим бројем надомјести неизлажење божићног броја.¹⁴ Стиче се дојам, бар на основу нашег скромног увида у садржај и објављени материјал у билтену, да је уредништво часописа на почетку овог посла пратило замишљене циљеве. Као и код претходно поменутих билтена и овдје имамо доста ауторских текстова различитог формата и дјелокруга интересовања. У билтену су могле да се пронађу информације и свједочанства о конкретним појавама, догађајима и манифестацијама које, обично, код савременика због различитих околности остану недовољно или никако забиљежене и расвијетљене. У свему томе бројеви билтена су пригодним текстовима пратили основну поруку празника за који су везани датумом излажења. Ту праксу су подржавале све уређивачке редакција ових билтена. Истовремено, а што је одлика и других уређивачких одбора, уредништво билтена се није либило да објави постојеће предањске текстове, текстове светих отаца и текстове других хришћанских аутора из других помјесних православних цркава. Овакав приступ уредништва билтена правдан је тиме што су билтени у основи представљали неку врсту мисионарских часописа на тлу Зворничко-тузланске епархије.

¹⁴ Наглашавамо да нисмо били у позицији да све бројеве поменутих билтена консултујемо и прегледамо управо из већ горе поменутих разлога. Што се тиче билтена *Православне Двери* имали смо прилику да прегледамо билтене број 1 и број 26.

Пето архијерејско намјесништво које је издавало свој билтен било је брчанско. И у овом намјесништву су активности око издавања билтена почеле доста рано ако имамо у виду друга архијерејска намјесништва која смо већ поменули. Активности уређивачког одбора у вези са покретањем билтена брчанског намјесништва почеле су већ у новембру 1998. године. Наиме, тада се у просторијама црквене општине Милошевац код Брчког састао уређивачки одбор овог намјесништва и одржао прву сједницу са које је надлежном архијереју послат извјештај (Уређивачки одбор за издавање билтена српског православног архијерејског намјесништва Брчанског. Бр. 1/98. 12. новембар 1998. године. Брчко). У свом извјештају уређивачки одбор је послао приједлог имена билтена. Од три предложена имена: *Глас Православне Посавине*, *Звоно Православља* и *Лотос* изабран је по одобрењу епископа други приједлог. Билтен *Звоно Православља* је по утврђеној уређивачкој политици требало да има три поља „изражавања“ и то: религиозно поучно, из живота Цркве и парохија као молитвена заједница. По овом концептуалном усмјерењу билтен се није разликовао од касније покренутих билтена у другим намјесништвима. Уређивачку политику коју су одредили чланови уређивачког одбора брчанског намјесништва преузели су готово сви остали одбори. На сједници од 12. октобра је одређен формат билтена и број страница на којима би био штампан текстуални садржај. Билтен је штампан у А4 формату од којег се није одустало до краја његовог постојања. На овој сједници није било говора о одређивању главног и одговорног уредника билтена. На основу увида у издате билтене сазнајемо да је главни и одговорни уредник билтена био протојереј-ставрофор Славко Максимовић. Тираж билтена се није мијењао од почетка до краја и износио је пет хиљада примјерака. У извјештају са друге сједнице овог уређивачког одбора налазимо да је тада било говора о издавању првог броја билтена и то за Божић 1999. године (Уређивачки одбор за издавање билтена „Звоно Православља“ Српског православног архијерејског намјесништва Брчанског. Бр. 2/98. 24. новембар 1998. године Брчко). Тамо стоји да је уређивачки одбор одлучио да билтен излази трократно и то за Божић, Васкрс и Преображење. По доступним бројевима билтена видимо да је овај првобитни план уредништва у потпуности поштован. Морамо нагласити да је ово намјесништво пратило својом уређивачком политиком обиљежавање неких историјских догађаја из наше националне историје. Тако је приликом обиљежавања 200 година од избијања Првог српског устанка из штампе изашао ванредни број билтена *Звоно Православља*. Истовремено, те године су изашли и други предвиђени бројеви билтена. У почетку је билтен излазио без коришћења слика у боји, а којих је од почетка било у оквиру билтена, али је та пракса промијењена од деветнаес-

тог броја билтена. На тај начин опрема билтена је у том занатско-штампарском виду, ако можемо тако да се изразимо, подигнута на један виши ниво. Пракса „богатијег“ опремања билтена задржана је све до краја његовог постојања 2013. године када су сви билтени у Зворничко-тузланској епархији престали да излазе. Са престанком излажења, билтени уступају мјесто јединственом листу епархије под називом *Животворни Источник*.¹⁵ Постојаност уређивачког одбора по питању излажења овог билтена огледа се и у чињеници да се тираж билтена од почетка до краја излажења није мијењао. Он је током дванаест година излажења имао тираж од пет хиљада примјерака у 43 броја.¹⁶

Последњи билтен који у овом раду помињемо јесте билтен тузланског архијерејског намјесништва. Ово намјесништво је релативно касно отпочело са активностима у вези са издавањем билтена. Имали смо увид у само један документ који говори о овим активностима и он се налази у архиви Епархије зворничко-тузланске у Бијељини. Нажалост, како је то био случај и са већином других намјесништава, до докумената о овом питању, свезака записника са сједница уређивачког одбора и архивских докумената који би требало да прате овај посао, у нашем случају било је немогуће доћи. Оно што овом приликом можемо да напишемо јесте то да је са сједнице уређивачког одбора одржане 18. маја 2002. године у Тузли послат извјештај епископу Василију (Српско православно архијерејско намјесништво Тузланско. Бр. 45. 20. мај 2002. године). На овој сједници одбор је донио одлуку о предвиђеном изгледу билтена. Узор за одређивање изгледа самог билтена био је часопис *Хришћанска Мисао*. У документу се не дају никакве информације о томе када је одлучено да се билтен овог намјесништва зове *Преображење* и који су били алтернативни приједлози имена билтена. Уколико обратимо пажњу на претходно поменуте билтене онда можемо очекивати да је и овај уређивачки одбор својевремено понудио на одобрење и друге називе за свој билтен. Оно што је овим документом прецизирано у непромјењивој форми, како се наглашава, јесте то да је било предвиђено да формат билтена буде А5. На првој страни свих бројева билтена, као препознатљиви изглед листа, била је икона празника Преображења Христовог. Тираж часописа је био 5.000 примјерака и излазио је трократно – за Божић, Васкрс и Преобра-

¹⁵ Занимљивост везана за овај нови лист Епархије огледа се у томе да је он излазио шест пута годишње до јануара 2018. године. Од јанура 2018. године лист излази четири пута годишње.

¹⁶ За вријеме писања овог рада најбројнију збирку већине бројева билтена *Звоно Православља* пронашли смо у архиви ЦО Гаревац – архијерејско намјесништво мочричко-градачачко.

жење Христово. Главни и одговорни уредник до 2012. године је био јереј Нико Тошић, док је по његовој прераној смрти посао око уређивања до престанка излажења билтена обављао јереј Иван Савиновић. Поред редовног излажења билтена уређивачки одбор је успио да изда и ванредни број билтена у другом, А4 формату 2008. године. Ванредни број је у потпуности био посвећен објављивању литерарних радова дјеце из основних школа тузланског намјесништва, а на тему Косова и његовог мјеста у српској духовности и историји. Лист је, рачунајући и овај ванредни број, изашао у 32 или 33 броја. Посљедњи број који смо ми имали прилику да прегледамо био је васкршњи, 31. број из 2013. године. Нисмо сигурни да ли је уређивачки одбор успио да припреми и 33. број овог билтена прије његовог коначног гашења. Оно што на крају треба нагласити јесте то да је и овај билтен пратио провјерену матрицу уређивачке политике осталих билтена Епархије зворничко-тузланске. Једина разлика у односу на остале билтене могла би се примијетити у наглашенијој оријентацији ка објављивању радова школске дјеце са пригодним темама које је овај билтен и популарисао.

На крају, било би неопходно нагласити да је оваква концепција издавања билтена у нашој црквено-издавачкој дјелатности била несвакидашња и истовремено оригинална. Ови билтени су по својој уређивачкој политици били оријентисани на представљање и описивање догађаја и појава локалног карактера, а који, понављамо, тешко да би били објављени у неким часописима „општијег“ карактера. Истовремено, не сматрамо да се самим тим умањује значај ових билтена, напротив. Питање богословске, литерарне и историјске вриједности представљених текстова је нешто о чему може да се расправља. Потребно је истаћи да у највећем броју случајева текстови богословске садржине представљају позајмице из других дјела и часописа православне оријентације. Међутим, управо текстови који су се бавили неком од локалних специфичности поднебља, људима или појавама јесу својеврсно записано свједочанство препознато од самих савременика. Записивање и отимање од заборавних оних „свакодневних“ догађаја из историје православља на локалу представља, усудили бисмо се рећи, озбиљан недостатак данашњице. Свједочанства љетописног карактера за историју неког поднебља су свакако важна за истраживаче који у тим и таквим текстовима могу пронаћи понекад веома важне информације за истраживања којима се баве а које је у другим изворима готово немогуће пронаћи, вјероватно и због ширег поља истраживања којим се у таквим публикацијама њихови аутори и баве. Сигурно је да свједочанства људи који су ту живјели и који су нашли за сходно да их запишу, а који су добили могућност и, самим тиме, мотивацију да њихов труд буде вреднован кроз објављивање у неком часопису,

па нека је он и оваквог формата какви су били поменути билтени, представља један мали допринос очувању историографске и културолошке баштине српског народа на овим просторима.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Шемаџизам (1977). Српска православна епархија зворничко-тузланска. Уредио протосинђел Василије Качавенда. Издање Епархијског управног одбора Српске православне епархије зворничко-тузланске. Тузла.

Друџи шемаџизам (2015). Епархија Зворничко-тузланска. Припремили: свештенство епархије Зворничко-тузланске и епископ зворничко-тузлански г. Хризостом, протођакон Жарко Мијатовић и Немања Ерак. Тузла–Бијељина.

Архив зворничко-тузланске епархије.

Фасцикла „Часописи“. Епархијски двор Бијељина.

Извјештај из Српске православне парохије Зворничке. Бр. 113. од 3. децембра 1998. У дјеловодном протоколу епархије је под Бр. 575-1 од 20. 11. 1998. године.

Његовом преосвештенству г. Василију епископу зворничко-тузланском. Извјештај православног архијерејског намјесништва бијељинског. Бр. 117. Бијељина 25. децембар 1999. године.

Његовом преосвештенству г. Василију епископу зворничко-тузланском. Извјештај секретара Уређивачког одбора листа „Православне двери“ јереја Растка Максимовића. Заведено под Православни епископ епархије Зворничко-тузланске Бр. 655. 15. децембар 2003. год.

Православно архијерејско намјесништво Бијељинско. Бр. 14. 18. март 2000. година. Бијељина.

Православно архијерејско намјесништво Бијељинско. Бр. 22. 3. април 2000. година. Бијељина.

Православно архијерејско намјесништво Дервентско. Бр. 145. 07. децембар 1998. године. Препис записника са прве сједнице Уређивачког одбора за уређивање парохијског писама.

- Православни епископ епархије зворничко-тузланске. Е. Бр. 6. од 22. јануара 2001. Уредништву Православног Благовјесника, Зворник.
- Православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Е. Бр. 378-1 од 7. септембра 2000. године. У Бијељини. Архијерејском намјесништву дервентском, Дервента.
- Православно архијерејско намјесништво добојско. Бр. 59. 19. маја 2001. Обраћање епископу. Добој.
- Православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Број: 655. Од. 15. 12. 2003. године.
- Српски православни епископ Епархије зворничко-тузланске Е. Бр. 692-1 од 17. јануара 2000. године. Високопречасном господину протојереју Цвику Мојићу, архијерејском намјеснику бијељинском. Бијељина.
- Српски православни епископ епархије Зворничко-тузланске. Е. Бр. 528-1 од 10. децембра 1999. године у Бијељини. Уређивачком одбору за издавање билтена АН Добојског Добој.
- Српско православно архијерејско намјесништво Тузланско. Бр. 45. 20. мај 2002. године. Тузла.
- Уређивачки одбор за издавање билтена српског православног архијерејског намјесништва Брчанског. Бр. 1/98. 12. новембар 1998. године. Брчко.
- Уређивачки одбор за издавање билтена *Звоно Православља* Српског православног архијерејског намјесништва Брчанског. Бр. 2/98. 24. новембар 1998. године Брчко.

**Библиотека Зворничко-тузланске епархије.
Епархијски двор Бијељина.**

- Билтен свештенства српског православног архијерејског намјесништва Бијељинског и дијела Тузланског. Православни Благовјесник. Година прва – Број 1. Бијељина о Васкрсу 2000. године.
- Православне Двери*, лист архијерејског намјесништва добојског. Година I, бр. 1. 2001; Година XIII, бр. 26. 2013.
- Глас Православља*. Укорићена едиција свих бројева билтена. Приватна архива пензионисаног пароха дервентског протојереја-ставрофора Драгана Каиновића.
- Православни Благовјесник*. Божић 2010. број 30. Архива архијерејског намјесништва Зворничког.
- Звоно Православља*. Сви бројеви. Архива ЦО Гаревац – архијерејско намјесништво модричко-градачачко.

Dalibor Petrović

BULLETINGS OF VICARAGES IN BISHOPRIC
OF ZVORNIK AND TUZLA (1998–2013)

Summary

The author describes publishing work in the Bishopric of Zvornik and Tuzla. This Bishopric was publishing several journals-bulletins with the goal of informing and educating the faithful people. The process of informing, educating, and writing down of various events has lasted for fifteen years. In this period, the vicarages have published great numbers of bulletins with varying literary and cultural value, depending on their content and publishing regularity. Nevertheless, the unusual form, content, and the emphasis placed on the historical context of vicarages might draw the attention of the researchers of Serbian literary and publishing activity.